

Nebýt či být? O zmatcích, které přináší asymetrický argument*

Vlastimil Vohánka

Někteří filosofové a teologové před necelými dvěma desetiletími připadli na kuriózní, ale starou otázku.¹ Totiž, bylo by pro všechny lidi lepší nezačít existovat, a tedy nikdy nebýt? Zasloužil se o to jihoafrický filosof David Benatar (nar. 1966), přední analytický existencialista, vedoucí katedry filosofie na Univerzitě v Kapském Městě. Nejprve přišel s článkem „Proč je lepší nikdy nepřijít na svět“.² V něm způsobem dosud nevídaným zastává, že pro všechny lidi, kteří kdy žili, žijí či ještě budou žít, by bylo vskutku lepší nezačít existovat. A to prý i v těch případech (ačkoli žádné takové nejsou), kdy by kvalita celé existence daného člověka byla velmi dobrá, ale zkalená jednou jedinou malou újmou – např. krátkou bolestí, krátce neuspokojenou touhou nebo nepatrným zlem.

O necelé desetiletí později Benatar své úvahy rozvedl ve své nejslavnější knize. Vydalo ji nakladatelství Oxfordské univerzity a nese titul *Lépe nikdy nebýt: O újmě, kterou přináší příchod na svět*. Kniha se dostala do finále ceny o nejpodivnější titul roku vyhlašované britským knihkupcým týdeníkem The Bookseller. Hlavně však vzbudila rozruch mezi anglicky čtoucími akademiky. Považme například, že k současnému datu (konec srpna 2015) má dle Google Scholar už přes dvě stě dvacet citací. Jako první a zatím jediní se jí chopili čeští překladatelé, a tak předloni

---

* Práce na tomto článku byla spolufinancována z Evropského sociálního fondu a ze státního rozpočtu České republiky, a to v rámci projektu OPVK CZ.1.07/2.3.00/30.0041, „Podpora vytváření excelentních výzkumných týmů a intersektorální mobility na Univerzitě Palackého v Olomouci II“ (POST-UP II). Za komentáře autor děkuje Petru Dvořákovu a Jakubovi Moravčíkovi.

1 Průběžně doplňovaný seznam angl. citací z minulých i současných autorů věnujících se této otázce je na internetové adrese <http://www.ligotti.net/showthread.php?t=7327> [cit. 16. 4. 2015].

2 „Why It Is Better Never to Come into Existence,” *American Philosophical Quarterly* 34 (1997): 345–355. Analytictí existencialisté jsou ti, kdo pojednávají témata typická pro existenciální filosofii způsobem běžným ve filosofii analytické.

vyšla pod volněji přeloženým názvem *Nebýt či být: O utrpení, které přináší příchod na tento svět* (2013) v pražském nakladatelství dybbuk.³

Narážka na Hamletovu otázku („být či nebýt“) skrze její otočení je přílehlavá. Hamlet se ptá, jestli by pro něj nebylo lepší přestat existovat. Benatar naopak, jestli by pro něj nebylo lepší nezačít existovat. Hamlet však navíc svou otázku váže na celkově špatnou kvalitu života mnohem těsněji než Benatar. Hamleta sužuje „příval trápení“, láká ho „najít klid po strastech duše, po tisíci ranách strpěných za živa“.⁴ Benatara sužuje lítost i nad tím nejmenším trápením, lákalo by ho nikdy nebýt vyrušen z klidu nebytí. Hamlet váhá se sebevraždou kvůli obavě z ještě horšího osudu posmrtného. Benatar soudí, že jakmile už začal existovat, cítit a mít vůbec nějaké zájmy, podstoupit smrt je pro něj horší než v životě pokračovat. Navíc bere ohled na své blízké. I když si tedy svoji otázku zodpovídá kladně, k té hamletovské se za daných okolností staví záporně.⁵

V tomto článku chci (v sekcích 1 a 2) vysvětlit, co vlastně Benatarova teze

T1. Pro všechny lidi by bylo lepší nezačít existovat

znamená. Její uspokojivý výklad dosud nebyl podán ani samotným Benatarem.⁶ Poté (v sekcích 3 a 4) představím Benatarův hlavní – tzv. asymetrický – argument pro (T1) a podtrhnu jeho slabiny. Opět jsem přesvědčen, že dosud nebyl jasně zformulován Benatarem, ani jeho komentátory. (Pro nedostatek místa se omezím na citace z Benatara.) Nakonec v závěru zdůrazním dva ohledy, v nichž Benatarův asymetrický argument vnáší do filosofie i teologie cosi nového.

Ještě než začnu, podotknu tři věci. Zaprvé, Benatarův asymetrický argument pro tezi (T1) se liší od jeho argumentu pro tezi

³ *Better Never to Have Been: The Harm of Coming into Existence*, New York: Oxford University Press, 2006; *Nebýt či být: O utrpení, které přináší příchod na tento svět*, přel. Daniel Míčka, Praha: dybbuk, 2013. Zvyk OUP nevkładat už do knih své motto „Dominus illuminatio mea“ – „Pán je mým světlem“ – tu působí zvlášť příhodně. Z druhé strany je naopak asi ještě trefnější, že „dybbuk“ v jidiš značí zlovolnou duši zemřelého člověka, která tu a tam posedne někoho žijícího.

⁴ William SHAKESPEARE, *Hamlet* (3. jednání, 1. scéna), přel. Zdeněk Urbánek, Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 110.

⁵ Podrobněji BENATAR, *Nebýt či být*, s. 254–255, 272–283.

⁶ Přehled velké části dosavadní diskuse s Benatarem poskytuje jeho průběžně aktualizovaný seznam na adrese <http://www.philosophy.uct.ac.za/philosophy/staff/benatar/selectedbooks/betternevertohavebeen> [cit. 16. 4. 2015].

T2. Kvalita života je u všech lidí spíše špatná

Tento jiný argument Benatar nazývá argumentem z kvality života. Zde jej ponechám stranou, ač dle mého soudu také selhává.⁷ Co se týče samotného smyslu teze (T2), slovo „život“ v ní značí celý průběh něčí existence, přičemž Benatar nevěří na existenci před narozením, ani na existenci po smrti. Kvalitu života chápe jako funkci poměru (nikoli nezbytně aritmetického rozdílu či průměru) a rozložení příjemných a nepříjemných pocitů, uspokojených a neuspokojených tužeb a objektivních dober a zel napříč celým životem.

Zadruhé, já sám na rozdíl od Benatar pokládám za nadějně některé argumenty pro dobrou kvalitu posmrtného života, jež lze najít ve filosofii náboženství a fundamentální teologii.⁸ Zde si jen povšimneme, že dobrá kvalita posmrtného života je sice slučitelná se špatnou kvalitou života pozemského, i tak by však postačila k tomu vyhnout se dvěma extrémním závěrům, které Benatar vyvozuje z (T2). Totiž jednak tzv. anti-natalistickému závěru, že rozmnožování je prakticky vždy morálně špatné; řídkou výjimkou by prý bylo jen rozmnožování zabraňující něčemu ještě horšímu, než je další bídny život. A dále závěru zcela opačnému vůči pro-life postoji, totiž že morálně špatné je i nepodstoupit umělý potrat v době, kdy nenarozený ještě nenabyl schopnost něco cítit. Náдавkem k těmto dvěma má Benatar ještě jeden výstřední závěr, který vyvozuje z (T1) i (T2). Bylo by prý lepší, kdyby lidstvo co možná bezbolestně a co možná nejdříve postupně, fázově vymřelo, a to tak, že by dobrovolně omezovalo své rozmnožování.⁹ Kritika těchto tří Benatarových krajních závěrů – a také úsudků, jimiž je prosazuje na základě tezí (T1) či (T2) – bude muset počkat na jindy. Zde se omezím na kritiku jeho asymetrického argumentu pro tezi (T1).

Konečně chci zatřetí zdůraznit, že samotný vstup do debaty s Benatarem nepovažuji za neslušný, ale naopak za morálně naléhavý. A to sa-

⁷ STOV. BENATAR, *Nebýt či být*, s. 85–126; David BENATAR – David WASSERMAN, *Debating Procreation: Is It Wrong to Reproduce?* New York: Oxford University Press, 2015, s. 40–121, 150–181; Jason MARSH, „Quality of Life Assessments, Cognitive Reliability, and Procreative Responsibility,” *Philosophy and Phenomenological Research* 89 (2014): 436–466.

⁸ Viz Shawn BAWULSKI, „Do Hell and Exclusivism Make Procreation Morally Impermissible?,” *Faith and Philosophy* 30 (2013): 330–344; „Which Has the Larger Population: Gehenna or New Jerusalem?” vyjde.

⁹ BENATAR, *Nebýt či být*, s. 120, 125, 137, 176–178, 185–189, 213–215, 239, 251, 266.

mozřejmě, i pokud – ba zejména pokud – jsou z morálního hlediska jeho teze a závěry krajně nepřijatelné. Jak totiž v podobné souvislosti napsal můj kolega filosof Lukáš Novák: „Pokud již nějaké mravně nepřijatelné názory na akademickou půdu vstoupily, nezbyvá nic jiného, než na ně adekvátně reagovat [...] a usilovat o to opět je z akademického diskursu vytlačit.“¹⁰

1. SMYSL TEZE (T1): ZMATENÁ ČTENÍ

S významem teze (T1) to není snadné. Benatar nám v ní říká, že pro všechny lidi – jeho ani nás samotné nevyjímaje – by v nějakém smyslu bylo lepší ani nezačít existovat. Jindy říká totéž těmito slovy: „nikdy nepřijít na svět je „lepší“, „je lepší se nenarodit“,¹¹ „[k]aždý z nás tím, že byl přiveden na svět, utrpěl újmu“,¹² „příchod na svět je vždy újmou“,¹³ „příchod na svět není celkově nikdy ziskem, ale vždy újmou“¹⁴ apod. Opakuji, má na mysli naprosto a úplně všechny lidi, co kdy žili, žijí nebo ještě žít budou.

Nezačít existovat se však v případě nás lidí rovná tomu nikdy neexistovat – na rozdíl třeba od Boha, který by i podle Benatara existoval vždy, pokud by existoval vůbec někdy, a proto by tedy existovat nikdy nezačal. Není tedy překvapivé, že Benatar podobně píše: „neexistence by byla výhodnější“,¹⁵ „když všechno uvážíme, je neexistence lepší“.¹⁶

Benatar nám chce říci, že nezačít existovat, a tím pádem nikdy neexistovat, by bylo nějak lepší *pro dotyčného člověka*. Nikoli, že zamezení

¹⁰ Lukáš Novák, „Aféra JUDr. Mitlöhnnera: Analýza případu a obecnější souvislosti,“ vyjde v *Caritas et Veritas: Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech*.

¹¹ BENATAR, *Nebýt či být*, s. 17; „Why It Is Better Never to Come into Existence,“ s. 347, 349; „Every Conceivable Harm: A Further Defence of Anti-Natalism,“ *South African Journal of Philosophy* 31 (2012): 146; „Still Better Never to Have Been: A Reply to (More of) My Critics,“ *Journal of Ethics* 17 (2013): 123, 126.

¹² BENATAR, *Nebýt či být*, s. 9; upravený překlad.

¹³ Tamtéž, s. 17, 29–30, 32, 35, 37, 47–48, 58–59, 71–72, 78, 85–86, 133, 225, 230–231, 260, 267, 272, 288; týž, „The Wrong of Wrongful Life,“ *American Philosophical Quarterly* 37 (2000): 180; „Every Conceivable Harm,“ s. 128–129, 134–135, 137–138, 158, 163; „Still Better,“ s. 121, 134.

¹⁴ *Nebýt či být* s. 13; upravený překlad.

¹⁵ *Nebýt či být*, s. 39; upravený překlad.

¹⁶ Tamtéž, s. 66; „Why It Is Better,“ s. 349.

vzniku tohoto člověka by zvýšilo kvalitu života někoho jiného, např. lidí či zvířat. Ani že by zvýšilo celkovou hodnotu světa, ať už by se do ní počítalo cokoli. Přesto potíže s nalezením přesného smyslu teze (T1) dovedly některé Benatarovy kritiky k podezření, že ji přece jen chápe způsobem, který ve skutečnosti nesouvisí s tím, co by bylo lepší pro dotyčného vzniklého člověka. Když se však tyto výklady objevily, Benatar je rozhodně popřel jako čiré nedorozumění: „Zajímá mne, zda je příchod na svět lepší, anebo horší *pro danou osobu*, spíš než zda by například svět byl lepší, kdyby tato osoba existovala.“¹⁷

(T1) také nečteme na způsob (T2). Jak už bylo řečeno v úvodu, nezačít existovat, a tedy nikdy neexistovat by prý totiž pro všechny lidi bylo bývalo v Benatarem zamýšleném smyslu lepší, a to *i kdyby* poté, co už existovat začali, kvalita jejich života byla velmi dobrá a zkalená jednou jedinou malou újmou – tj. malou bolestí, malou nenaplněnou touhou či malým objektivním zlem. V tomto Benatarově smyslu slova „lepší“ by prý i „život nejvýše blažený“, ale narušený „jen bolestí jediného píchnutí špendlíkem“ nebyl lepší, ale naopak „horší než vůbec žádný život“.¹⁸ (Co život, jehož kvalita by byla zcela dokonalá, ničím a nijak nezkalená? Ten by údajně pro toho, kdo by jej žil, nebyl v tomtéž smyslu ani lepší, ani horší než život žádný.¹⁹)

Smyslem teze (T1) také není to, co už asi čtenáře napadlo: totiž že nikdy nevznikl a tedy neexistující lidé jsou na tom lépe než lidé existující. Nikdy neexistující člověk se nemá lépe. Lépe se člověk může mít, jen když existuje. A člověk existuje, jen když existovat začne. Benatarovi to někteří jeho kritici připomínají, on si je ale těchto truismů dobře vědom.²⁰

Co je tedy smyslem teze (T1)? Vezměme si první z Benatarových pokusů o objasnění.

[T]vrdím, že příchod na svět je vždy špatný pro ty, jichž se týká. Jinými slovy, i když nemůžeme o nikdy neexistujících říci, že nikdy neexistovat je pro ně dobré, můžeme říci o existujících, že existence je pro ně špatná. V tom není nic absurdního, nebo tak alespoň tvrdím.

Jakmile uznáme, že příchod na svět může být újmou, můžeme ve volném slova smyslu říci, že nikdy na svět nepřijít je „lepší“. [...]

¹⁷ „Still Better,“ s. 125.

¹⁸ *Nebýt či být*, s. 71–72. Srov. s. 15, 47–49, 66.

¹⁹ Tamtéž, s. 48.

²⁰ Tamtéž, s. 16–18.

Nyní vidíme, že *je* nějaký (volný) smysl v tom říci, že je lépe se nenarodit. Je to jen nepřímý způsob, jak říci, že příchod na svět je vždy újmou.²¹

Toto objasnění je však iluzorní. Říci, že existence je pro někoho špatná, je srozumitelné, míní-li se, že kvalita jeho života, resp. celé jeho existence je spíše špatná. Jenže to, jak jsme viděli, Benatar na mysli nemá. Odkaz na újmu z příchodu na svět také nic neřeší, jelikož stále nevíme, v jakém smyslu se tu o újmě mluví.

Další Benatarův pokus přichází, když reaguje na tento argument, že příchod na svět naopak újmou být nemůže:

- 1) Aby něco pro někoho bylo újmou, musí na tom kvůli tomu být dotyčný hůře.
- 2) Vztah „hůře než“ je vztah mezi dvěma stavy.
- 3) Tudíž aby na tom někdo v nějakém stavu (jako je existence) byl hůře, musí být alternativní stav, s nímž je ten první porovnáván, stavem, v němž je na tom méně špatně (či lépe).
- 4) Neexistence však není stav, v němž někdo může být, a tak ji nelze srovnávat s existencí.
- 5) Tudíž přijít na svět nemůže být *horší* než na svět nikdy nepřijít.
- 6) Proto příchod na svět nemůže být újmou.²²

Jednou odpovědí je popřít první předpoklad. Újmu lze totiž koncipovat tak, že nemusí způsobit, že na tom je člověk hůř, než by na tom byl ve stavu alternativním. Stačí, když způsobí, že na tom je člověk špatně, a když zároveň není pravda, že by na tom byl špatně v alternativním stavu.²³ Máme zde uspokojivý výklad (T1)? Nikoli. Říci, že příchod na svět a existence jsou pro někoho újmou v tomto smyslu, opravdu dává poměrně jasný smysl. Ale stěží jiný než ten, který Benatar chce dát stranou: totiž že kvalita života dotyčného je spíše špatná.

Proto Benatar raději zdůrazňuje strategii amerického filosofa Joela Feinberga. Ten má námitku proti třetímu kroku. Trpí-li někdo nesnesitelně a řekne si, že další existence je pro něj horší než budoucí neexistence, má to poměrně jasný smysl. Ale, říká Feinberg, jistě nemíní, že alternativní stav vlastní neexistence – který srovnává s údajně horším stavem své existence – by byl stavem, v němž by na tom *byl* méně špatně (či lépe). Co tedy míní? Podle Feinberga to, že trpící „preferuje

²¹ Tamtéž, s. 17–18; upravený překlad.

²² Tamtéž, s. 37–38; upravený překlad.

²³ Tamtéž, s. 38; *Debating Procreation*, s. 19–20.

být mrtvý, tj.[už] vůbec nebýt.“²⁴ Stejně tak Benatar: trpící „může mínit to, že za daných podmínek dává přednost tomu [už] nebýt před tím ve svém životě pokračovat“.²⁵ Ani tento výklad ale Benatarovi při objasňování smyslu (T1) nepomáhá. Je-li např. smysl (T1) ten, že všichni lidé by (*per impossibile*) dali přednost tomu nezačít existovat, pak je ono rčení *de facto* nepravdivé. A Benatar to ví; uznává totiž, že většina lidí svého vzniku nelituje.

Konečně vezměme poslední Benatarův výklad (T1). Neporovnává prý „dva možné stavy dotyčného“, ale spíše „jeho existenci s alternativní situací, v níž dotyčný neexistuje“.²⁶ V jakém ohledu toto srovnání provádí? S „ohledem na [...] zájmy“ tohoto dotyčného.²⁷ Jinde Benatar říká totéž jinými slovy: „Když říkám, že neexistence je výhodnější, soudím tak na základě zájmů osoby, která [...] vznikla.“²⁸ (Např. vyhne-li se osoba nějaké újmě – bolesti, frustraci či zlu – tím, že nikdy neexistuje, pak došlo k naplnění zájmu, který by měla, kdyby existovala.²⁹)

Nyní krátká terminologická odbočka. Co Benatar míní *zájmem*? To, čeho naplnění či uskutečnění je pro danou osobu *prospěchem*, nebo by pro ni prospěchem bylo, kdyby existovala. Prospěch je něco, co kvalitu jejího života činí lepší, než by jinak byla. To ovšem v případě, že tato osoba (někdy) existuje. V případě, že nikdy neexistuje, je prospěch něco, co by kvalitu jejího života činilo lepší (kdyby tato osoba existovala), než by jinak byla.³⁰ Coby ukázkový příklad prospěchu pro existující osobu Benatar uvádí rozkoš. Coby příklad prospěchu pro osobu nikdy neexistující zmiňuje absenci bolesti. Benatarův pojem prospěchu je ale širší než přítomnost rozkoše či absence bolesti. Vedle aspoň některých příjemných pocitů (např. radost, radost z cizí radosti, nikoli však asi radost z cizí bolesti) a vedle absence aspoň některých nepříjemných pocitů (nepřítomnost nesnesitelné bolesti, nikoli však asi absence přirozeného zármutku nad ztrátou někoho blízkého) do Benatarova pojmu prospě-

²⁴ Joel FEINBERG, „Wrongful Life and the Counterfactual Element in Harming,“ in *Freedom and Fulfilment*, Princeton: Princeton University Press, 1992, s. 16.

²⁵ BENATAR, *Nebýt či být*, s. 39; upravený překlad.

²⁶ Tamtéž. Podobně „Why It Is Better,“ s. 350.

²⁷ BENATAR, *Nebýt či být*, s. 50; upravený překlad.

²⁸ „Why It Is Better,“ s. 350.

²⁹ Viz BENATAR, *Nebýt či být*, s. 51. Podobně ve „Still Better,“ s. 125–126; a v *Debating Procreation*, s. 22.

³⁰ Viz BENATAR, *Nebýt či být*, s. 13. Kontrafaktuální zájmy pouze možných osob Benatar nazývá zájmy potenciálními.

chu spadá i naplnění některých tužeb (dejme tomu po zdraví), absence některých nenaplněných tužeb (dejme tomu po harmonickém manželství) a také všechna objektivní dobra pro danou osobu (např. poznání) a všechny absence objektivních zel (např. neštěstí). Opakem prospěchu je u Benatarova ovšem *újma*. Ta kvalitu života činí nebo by činila horší, než by jinak byla. Do újmy spadá i aspoň některé nepříjemné pocity, aspoň některé nenaplněné touhy a všechna objektivní zla.³¹

Nyní zpět k poslednímu Benatarovu výkladu teze (T1). Ta v tomto výkladu znamená následující: pro každého člověka platí, že kdyby nikdy nezačal existovat, pak by zájmy, které má, když existuje, byly naplněny *celkově více*, než když existovat začal.

I tento poslední Benatarův pokus o objasnění teze (T1) ale selhává. V jakém smyslu se v něm totiž říká „celkově více“? Jednou možností je, že zájmů, které existující má a které by byly naplněny, kdyby nikdy neexistoval, je více než zájmů, které má a které jsou naplněny, když existuje. Případně ty první – nenaplněné – činí kvalitu jeho života velmi špatnou. Ani jedno však Benatar opět nemůže mít na mysli. Říká přece, že pro každého člověka by bylo bývalo lepší nikdy neexistovat, *i kdyby* kvalita jeho života byla bezmála dokonalá a bezmála všechny jeho zájmy byly naplněny.

Druhou možností je dát stranou množství naplněných a nenaplněných zájmů, i jejich váhu pro kvalitu života. Uvažujme spíše následovně. Každý člověk má nějaké zájmy naplněné a nějaké nenaplněné. Ale pro každého pouze možného člověka platí, že jsou naplněny nějaké zájmy, které by měl, kdyby existoval, např. netrpět či nezemřít; a přitom navíc každý pouze možný člověk *nikdy neexistuje s žádnými nenaplněnými zájmy*.³² Pouze možný člověk totiž z definice nikdy neexistuje. Tato úvaha však neříká nic nového či kontroverzního. Tudíž opět nemůže vyjadřovat to, co Benatar tvrdí, když říká, že pro každého člověka by bylo lepší nezačít existovat. Podle Benatarova totiž toto jeho tvrzení není ničím všeobecně známým a přijímaným, ale naopak něčím, co „odporuje in-

³¹ BENATAR, *Nebýt či být*, s. 49; „Why It Is Better,“ s. 345; „Every Conceivable Harm,“ s. 128; „Still Better,“ s. 122; *Debating Procreation*, s. 21–23.

³² To, že neexistující neexistuje s žádným svým nenaplněným zájmem, Benatar někdy vyjadřuje slovy, že neexistující není nijak deprivován (*deprived*). Být deprivován, být ve stavu nedostatku či něco postrádat totiž může jen ten, kdo existuje. Viz *Nebýt či být*, s. 13, 19, 29, 50–64.

tuici [...] většiny lidí“.³³ Někdo snad navrhne výklad, že pro každého pouze možného člověka platí, že jsou naplněny nějaké zájmy, které by měl, kdyby existoval, a že *nejdou nenaplněny žádné zájmy*, které by měl, kdyby existoval. Ani tento výklad teze (T1) však nefunguje, jelikož je na první pohled nepravdivý. Pro nějakého pouze možného člověka ve skutečnosti platí, že není naplněn nějaký zájem, který by měl, kdyby existoval.³⁴ Mnoho pouze možných lidí by mělo zájem radovat se; ten však pro žádného z nich není naplněn, jelikož nikdy neexistují, a tedy se neradují. Což je další truismus, známý i Benatarovi.

2. SMYSL TEZE (T1): SEBELÍTOSTNÉ ČTENÍ

Po všech zmatečných výkladech teze (T1) proto navrhuji její sebelítostné čtení. (T1) podle něj neznámá nic jiného, než že u každého člověka by byla patřičná sebelítost nad tím, že začal existovat. Sám Benatar toto čtení nezdůrazňuje, ale různé náznaky v jeho prospěch u něj najdeme. Navíc a hlavně, na rozdíl od ostatních čtení se to sebelítostné skví třemi výhodami: má poměrně jasný smysl, není na první pohled rozporné, a neodporuje tomu, co Benatar zastává jinde.

Jaké náznaky ve prospěch sebelítostného čtení teze (T1) mám na mysli? Benatar píše: „většina lidí, jejichž život se odvíjí poměrně dobře, nevidí svůj život jako újmu. Nelitují svého příchodu na svět. Mé argumenty nasvědčují, že tento pohled nemusí být zrovna racionální“.³⁵ Benatar jako by tu kladl rovnítko mezi to, že příchod na svět je újmou, a patřičnost lítosti nad tímto příchodem. Dále, jedna sekce v Benatarově kapitole věnované asymetrickému argumentu pro tezi (T1) nese název „Proti nelitování své existence“. Jinými slovy, Benatar je pro lítost nad svou existencí. V téže sekci Benatar říká, že „dává smysl litovat příchodu na svět“.³⁶ Navíc na začátku následující kapitoly Benatar pokládá svůj argument z kvality života pro tezi (T2) za nezávislý argument pro tezi

³³ Tamtéž, s. 37. Podobně s. 9, 48, 260, 267; „Why It Is Better,“ s. 345; „Every Conceivable Harm,“ s. 163.

³⁴ Podobně Julio CABRERA, „Quality of Human Life and Non-Existence,“ *Revista Redbioética/UNESCO* 2, č. 3 (2011): 27–29.

³⁵ „Why It Is Better,“ s. 352. Stejně tak *Nebýt či být*, s. 134.

³⁶ *Nebýt či být*, s. 83; upravený překlad.

(T1), tj. „pro to, abychom své existence litovali“.³⁷ Konečně v závěrečné kapitole uklidňuje, že „člověk může litovat, že existuje, aniž by pociťoval velkou sebelítost. [...] Jestliže litujeme jiné, proč bychom neměli litovat, s mírou, sama sebe?“³⁸ Přitom na další straně dodává: „Silný pocit lítosti nad svou vlastní existencí je pravděpodobně ten nejúčinnější způsob, jak se vyhnout tomu, abychom způsobili stejnou újmu dalším lidem.“³⁹ (Tento silný pocit lítosti se prý však nemáme snažit vzbudit u těch, kdo se vyhnou plození nových lidí i bez něj.) Všechny tyto úryvky společně podporují – spolu s nedostatky jiných výkladů – sebelítostný výklad teze (T1).

Nyní k tomu, co se v tomto výkladu míní *patříčností* sebelítosti. Sebelítost je emoce. Emoce se ve filosofii běžně chápe jako intencionální pocit, tj. jako pocit, který má nějaký předmět. Oproti lítosti je kvalitativně opačným příkladem nějaké emoce třeba radost, např. z narození dítěte. (Nechávám stranou, zda nějaké pocity žádný předmět nemají; tedy zda je takovým pocitem třeba bolest hlavy, nuda či úzkost.) Pokládám za přijatelné, že některé emoce jsou patřičné, zatímco jiné nikoli. I sám Benatar mluví o správné či patřičné lítosti nad lidmi, kteří daleko od nás trpí, a o údajně nikoli správné či nikoli patřičné lítosti nad pouze možnými lidmi, kterým se kvůli jejich neexistenci nikdy nedostane žádného štěstí.⁴⁰ Patřičnost či nepatřičnost nechápejme vyloženě morálně – v tom smyslu, že by každá přiměřená emoce byla morálně povinná, nebo každá nepřiměřená emoce morálně nedovolená. (I když nevylučuji, že pro některé emoce to platí. Necítit povznesení z Mozartova *Requiem* může být nepatřičné a přitom nikoli nemorální. Být emočně indiferentní vůči vlastnímu dítěti může být jak nepatřičné, tak nemorální.) Jiné příklady patřičných a nepatřičných emocí by byly tyto: Vůči některým psům je strach nepatřičný, vůči jiným patřičný. Mnozí lidé nejsou opovrženíhodní, jiní ano. Některé výtky nejsou hodny rozhořčení, jiné ano. Některé životní těžkosti jsou hodny sebelítosti, zatímco jiné stěží.

A nyní se ptáme: je sebelítost nad vlastním vznikem patřičná? Respektive, je patřičná ve všech případech, u všech lidí? V tuto chvíli by tato otázka už měla mít dostatečně jasný smysl. Jasný smysl by tedy měla

³⁷ Tamtéž, s. 86.

³⁸ Tamtéž, s. 270.

³⁹ Tamtéž, s. 271.

⁴⁰ Tamtéž, s. 55–57, 262–263; „Every Conceivable Harm,“ s. 130; „Still Better,“ s. 123; *Debating Procreation*, s. 26–27.

mít i kladná odpověď na ni. Tuto odpověď dává právě teze (T1). Podle ní by u každého člověka byla ve vyloženém (nikoli nezbytně morálním) smyslu patřičná sebelítost z toho důvodu, že začal existovat. Přístupme tedy k Benatarovu hlavnímu argumentu pro takto chápanou tezi (T1).

3. ZÁKLADNÍ ASYMETRIE: POUHÝ TRUISMUS

Benatarův hlavní argument pro tezi (T1) je právě ten, jímž ji roku 1997 začal hájit ve filosofických časopisech. Od té doby zůstal argumentem, který na její podporu uvádí jako první. Ve své dnes již slavné knize jej pokládá za logicky členěnou formulaci svého údajného a dosti novátorského intuitivního vhledu do toho, proč (T1) platí.⁴¹ Jak už bylo řečeno, tento argument nazývá argumentem asymetrickým. Předpokládá v něm totiž něco, čemu říká základní či axiologická asymetrie.⁴² To je určitá nesouměrnost při srovnávání prospěchu a újmý někdy existujících lidí s prospěchem a újmou lidí nikdy neexistujících.

Za krátkou odbočku stojí, že už necelých čtyřicet let před Benatarovou první publikací asymetrického argumentu přišel s jakousi zárodečnou asymetrickou úvahou ve prospěch teze (T1) norský filosof Peter Wessel Zapffe. Učinil tak ve svém rozhovoru pro hlavní norský deník *Aftenposten*.

Ptáte se, jestli bych si vybral nenarodit se? Člověk se musí narodit, aby si vůbec vybrat mohl [...] Ale zeptejte se mého bratra támhle na té židli. Ovšem, je prázdná; můj bratr to na ni nedotáhl. Ale zeptejte se ho [...] Myslíte si, že truchlí nad svojí neschopností dostat se na řadu v pořadníku Bytové a stavební společnosti města Oslo? A chyběl někdy *vám* samotnému? Rozhlédněte se někdy odpoledne v přeplněné tramvaji a uvažte, zda byste přistoupil na loterii, která by nějakého z těch vyčerpaných dřičů náhodně vybrala, abyste ho vy pak mohl přivést do tohoto světa.⁴³

Zapffe zde naznačuje, co později nezávisle opakuje i Benatar: nikdy neexistující člověk není deprivován, nic mu nikdy nechybí, nikdy nijak nestrádá; na rozdíl od lidí, kteří někdy existují. Či řečeno Benatarovým

⁴¹ *Nebýt či být*, s. 13.

⁴² BENATAR, „Still Better,” s. 122–123; *Debating Procreation*, s. 21–23.

⁴³ „Fragments of an Interview,” *Aftenposten* (1959). Cituji dle překladu Thomase LIGOTHO v *The Conspiracy against the Human Race: The Contrivance of Horror*, New York: Hippocampus Press, 2010 (elektronická verze), kap. „The Nightmare of Being”.

slovníkem zájmů, nikdy neexistující nikdy neexistuje s bytí jen jediným nenaplněným zájmem. Zapffe se tímto truismem snaží podpořit své tvrzení, že by pro všechny lidi bylo lepší se nenarodit. Nicméně do své zárodečné asymetrické úvahy míchá otázky, které Benatar ve svém asymetrickém argumentu naopak nechává stranou: Totiž zda někdo nikdy neexistující chybí někomu existujícímu. A zda by nikdy neexistující, kdyby se býval narodil, s existujícími sdílel špatnou kvalitu jejich života.

Vraťme se tedy k Benatarovi. Ten sám představuje to, čemu říká základní asymetrie, dosti krkolomně. I z ní se, jak ještě uvidíme, po dlouhých průtazích vyklube cosi stejně ošpaného, jako je Zapffeho objev, že nikdy neexistující nijak nestrádají, na rozdíl od někdy existujících. Z toho pak ovšem těžko vyvodit tak pozoruhodnou tezi, jako je (T1). Ale popořadě.

Benatar na některých místech říká, že každému někdy existujícímu člověku se někdy stane něco *špatného*; avšak že naopak žádnému nikdy neexistujícímu člověku se nikdy nic špatného nestane, a že také *není špatné* to, že se mu nikdy nestane nic dobrého.⁴⁴ Tím, že třeba nepřítomnost radosti u neexistujícího není špatná, Benatar opět míní, že není špatná *pro tohoto neexistujícího*. Tomu nasvědčuje samo Benatarovo zdůvodnění: není prý špatná, protože tu není toho, pro něž by špatná byla. Navíc pokud by Benatar narážel spíš na špatnost pro někoho jiného, či na snížení celkové hodnoty světa, vytratila by se relevance pro jeho kýžený závěr, který přece říká, že právě pro existujícího by bylo lepší, kdyby setrval v neexistenci.

Určitá změna slovníku u Benatara nastává, když začíná výslovněji mluvit o základní asymetrii.⁴⁵ Opakuje, že se každému někdy existujícímu člověku někdy stane něco dobrého i špatného; že žádnému nikdy neexistujícímu člověku se nikdy nic špatného nestane; a že není špatné to, že se nikdy neexistujícímu nikdy nestane nic dobrého. (Tímto posledním bodem znovu míní, že to není špatné právě pro nikdy neexistujícího.) Přidává však následující: to, že žádnému nikdy neexistujícímu se něco, resp. nic špatného nestane, je v nějakém smyslu *dobré, i když se z toho tento neexistující nijak netěší* (poněvadž neexistuje).⁴⁶

⁴⁴ „Why It Is Better,” s. 345–346.

⁴⁵ *Nebýt či být*, s. 29.

⁴⁶ Tamtéž, s. 50, 52, 55, 59, 61, 66, 76, 83; „Why It Is Better,” s. 346; „Every Conceivable Harm,” s. 128; „Still Better,” s. 122; *Debating Procreation*, s. 22.

Tím je Benatarův první nástin základní asymetrie hotov. Většinou jej sice dál dotváří na příkladu bolesti a rozkoše.⁴⁷ Ale bolest a rozkoš jsou jen zvláštní případy újmy a prospěchu obecně. Obecná a hutná Benatarova formulace základní asymetrie tedy zní takto.

Zatímco:

- 1) Přítomnost újmy je špatná; a
- 2) přítomnost prospěchu je dobrá,

pro *nepřítomnost* újmy a prospěchu platí asymetrické hodnocení:

- 3) Nepřítomnost újmy je dobrá, i když se z ní nikdo netěší;

ale

- 4) nepřítomnost prospěchu není špatná, ledaže je tu někdo, pro koho je tato nepřítomnost nedostatkem.⁴⁸

Totéž Benatar znázorňuje tabulkou o čtyřech polích. V ní můžeme za proměnnou X dosadit libovolného člověka, který vůbec kdy existoval, respektive, který by vůbec kdy existovat mohl.

A (X někdy existuje / X by někdy existoval)	B (X nikdy neexistuje / X by nikdy neexistoval)
1) Přítomnost újmy (špatná)	3) Nepřítomnost újmy (dobrá)
2) Přítomnost prospěchu (dobrá)	4) Nepřítomnost prospěchu (ne špatná)

Tab. 1

Jinde Benatar přichází s dodatkem. Přítomnost újmy u existujícího X je špatná a nepřítomnost téže újmy u neexistujícího X dobrá relativně, při jejich vzájemném srovnání. Tzn. přítomnost je *horší než* nepřítomnost, a tedy i z druhé strany je nepřítomnost *lepší než* přítomnost.⁴⁹ Když ale naopak Benatar říká, že přítomnost prospěchu u existujícího X je dobrá,

⁴⁷ BENATAR, *Nebýt či být*, s. 49–50; „Why It Is Better,” s. 345–346; „Every Conceivable Harm,” s. 128; „Still Better,” s. 122–123. Benatar připouští, že bolest je někdy prospěchem (např. někdy varuje před nebezpečím, či je zcela přiměřenou reakcí na ztrátu někoho blízkého) a že rozkoš je někdy újmou (např. rozkoš z cizí bolesti). Do základní asymetrie ale Benatar dosazuje jen takovou libovolnou bolest, resp. rozkoš, která opravdu je újmou, resp. prospěchem.

⁴⁸ *Debating Procreation*, s. 23.

⁴⁹ *Nebýt či být*, s. 62; „Why It Is Better,” s. 348; „Still Better,” s. 128.

nechápe to jako srovnání s nepřítomností téhož prospěchu u neexistujícího X. Spíše míní, že přítomnost je *dobrá*, *aniž* by byla *lepší* než nepřítomnost. Kdyby totiž přítomnost byla lepší než nepřítomnost, nepřítomnost by byla horší než přítomnost. A Benatar má tvrzením, že nepřítomnost není špatná, na mysli právě to, že *není horší* než přítomnost.⁵⁰ Základní asymetrii pak můžeme znázornit i jinou tabulkou.

A (X někdy existuje / X by někdy existoval)		B (X nikdy neexistuje / X by nikdy neexistoval)
1) Přítomnost újmy (horší než)	↔	3) Nepřítomnost újmy (lepší než)
2) Přítomnost prospěchu (ne lepší než)	↔	4) Nepřítomnost prospěchu (ne horší než)

Tab. 2

Avšak jednoduchost a přehlednost Tab. 1 nezapláší již naznačenou otázku ohledně jejího bodu 3). Totiž otázku, v jakém smyslu je nepřítomnost újmy *dobrá*, pokud se z této nepřítomnosti neexistující nijak netěší? Stejně tak Tab. 2 nezapláší jinou podobnou otázku: v jakém smyslu je nepřítomnost újmy *lepší*? A tu Benatar zodpovídá způsobem, který je klíčový pro pochopení toho, že základní asymetrie je veskrze přijatelné, nekontroverzní, ba truistické povahy.

Soud vynesený v bodě 3) je učiněn *s ohledem na (potenciální) zájmy člověka*, který buď existuje, anebo neexistuje. [... Proto] bod 3) opravdu může něco vypovídat o kontrafaktuálním případě, v němž člověk, který ve skutečnosti existuje, nikdy neexistoval. Bod 3) o bolesti existujícího člověka říká, že nepřítomnost této bolesti by byla *dobrá*, i kdyby se toho mohlo dosáhnout jedině nepřítomností člověka, který touto bolestí teď trpí. Jinými slovy, posuzováno z hlediska zájmů člověka, který teď existuje, by nepřítomnost této bolesti byla *dobrá*, i kdyby tento člověk neexistoval. Uvažujme dále, co bod 3) říká o nepřítomné bolesti někoho, kdo nikdy neexistuje – tedy o bolesti, jejíž nepřítomnost je zajištěna tím, že se daný potenciální člověk nestane aktuálním. Bod 3) říká, že tato nepřítomnost je *dobrá*, posuzováno z hlediska zájmů tohoto člověka, který by jinak existoval. Nemusíme ani vědět, kým by tento člověk byl, a přitom stále můžeme říci, že ať už by byl kýmkoli, vyhnout se jeho bolestem je, posuzováno z hlediska jeho potenciálních zájmů, *dobré*. Je-li jaký (byť zjevně volný) smysl v tom, že nepřítomná bolest je *dobrá pro* člověka, který mohl existovat, ale neexistuje, pak je to právě tento.⁵¹

⁵⁰ *Nebýt či být*, s. 63, 81; „Every Conceivable Harm,“ s. 134–135, 162.

⁵¹ *Nebýt či být*, s. 50–51; upravený překlad. Podobně „Why It Is Better,“ s. 350; „Every Conceivable Harm,“ s. 134; „Still Better,“ s. 125–126; *Debating Procreation*, s. 22.

Jak už bylo řečeno výše, Benatara nezajímá, kolik zájmů je naplněných, kolik nenaplněných, ani jakou mají váhu při hodnocení kvality života. Pak ale vlastně právě uvedená citace říká, že bod 3) první tabulky znamená jen to, že kdyby X nikdy neexistoval, každý jeho nynější zájem nepřijít k újmě by byl naplněn. (A že když X nikdy neexistuje, každý takový zájem, který by měl, naplněn je.) Navíc Benatar z hlediska zájmů daného X posuzuje i ostatní body. Čili např. existující X má podle něj nějaký zájem přijít k prospěchu naplněný (bod 2); nějaký zájem nepřijít k újmě má nenaplněný (bod 1); a kdyby X nikdy neexistoval, neexistoval by s žádným nenaplněným zájmem přijít k prospěchu (bod 4).

Vlastně totéž pak říká i druhá tabulka. Podle jejího bodu 3), kdyby X nikdy neexistoval, pak by každý jeho nynější zájem nepřijít k újmě byl naplněn, zatímco jako někdy existující má nějaký takový zájem nenaplněný. (Podobně když X nikdy neexistuje.) To ostatně říká i bod 1), jen z druhé strany. Podle bodu 4), kdyby X nikdy neexistoval, neexistoval by s žádným nenaplněným zájmem přijít k prospěchu, ačkoli když existuje, má nějaký takový zájem naplněný. Přitom bod 2) říká opět totéž.

Jak jsme si však už objasnili, zájem je u Benatara to, čeho naplnění či uskutečnění je pro někoho prospěchem – případně to, co by pro někoho prospěchem bylo, kdyby tento někdo existoval. A mezi zájmy patří i nedojít újmy. Co nám tu pak vychází na povrch? Že to, co Benatar nazývá základní asymetrií, je truismus podobný tomu, který jsem odmítl coby smysl Benatarovy kontroverzní teze (T1). Tento truismus, zamítnutý coby smysl (T1), pravil: všichni lidé mají nějaké zájmy naplněné a nějaké nenaplněné; a pro všechny pouze možné lidi platí, že jsou naplněny nějaké zájmy, které by měli, kdyby existovali, a že nikdy neexistují s byt jen jedním jediným nenaplněným zájmem. Nyní však musíme přijmout jiný truismus coby smysl základní asymetrie (z níž ovšem chce Benatar vyvodit svou tezi). Jak totiž poslední citace ukazuje, předcházející Benatarovy výklady základní asymetrie jsou pouze krkolomnými pokusy o stanovení něčeho dosti ořepaného. Tento konečně jasný smysl jeho základní asymetrie opět můžeme znázornit v tabulce.

A (X někdy existuje / X by někdy existoval)

1) X má / by měl nějaký zájem nenaplněn

B (X nikdy neexistuje / X by nikdy neexistoval)

3) Někáký zájem, který by X měl, je naplněn / Někáký zájem, který X má, byl naplněn

2) X někdy existuje / by někdy existoval s nějakým naplněným zájmem	4) X nikdy neexistuje / by nikdy neexistoval s žádným nenaplněným zájmem

Tab. 3

Benatarova základní asymetrie se pak rovná spojení čtyř nikoli zarážejících, ale naopak spíše nekontroverzních premis. Přitom každá odpovídá jednomu ze čtyř polí v poslední tabulce.

P1.	Všichni lidé mají nějaký nenaplněný zájem a všichni možní a nikdy neexistující lidé by měli nějaký nenaplněný zájem, kdyby někdy existovali.
P2.	Všichni lidé mají nějaký naplněný zájem a všichni možní a nikdy neexistující lidé by měli nějaký naplněný zájem, kdyby existovali.
P3.	Pro všechny možné a nikdy neexistující lidi platí, že je naplněn nějaký zájem, který by měli, kdyby existovali; a pro všechny lidi platí, že kdyby nikdy neexistovali, byl by naplněn nějaký zájem, který mají.
P4.	Pro všechny možné a nikdy neexistující lidi platí, že nikdy neexistují s byť jen jediným nenaplněným zájmem; a pro všechny lidi platí, že kdyby nikdy neexistovali, neexistovali by s byť jen jediným nenaplněným zájmem.

Jak už bylo citováno výše, základní asymetrie Benatarovi případně očividná. Jelikož se dle mého soudu rovná spojení premis (P1) až (P4), nezbyvá mi než souhlasit. Benatar dokonce základní asymetrii považuje za „základní morální pravdu“⁵² a za něco, co přijímá většina lidí.⁵³ Ty, kteří ji nepřijímají, chce přesvědčit pomocí jiných, podpůrných asymetrií. I ty prý jsou všeobecně přijímány a zároveň poukazují na asymetrii základní, protože ona je prý jejich nejlepším vysvětlením.⁵⁴ Jelikož ji však pokládám za zjevnou i bez nich, nebudu je tu ani představovat.

Nepřesvědčivost Benatarova argumentu tudíž nespočívá v základní asymetrii. Spíš spočívá v tom, že se z ní teze (T1) nezdá vyplývat. Např. jak už jsem řekl v sekci 1, třebaže platí (P3), stejně tak určité platí i

P3'.	Pro aspoň nějaké možné a nikdy neexistující lidi platí, že není naplněn nějaký zájem, který by měli, kdyby existovali; a pro aspoň některé lidi platí, že kdyby nikdy neexistovali, <i>nebyl by</i> naplněn nějaký zájem, který mají.

⁵² „Every Conceivable Harm,” s. 129.

⁵³ *Nebýt či být*, s. 257. Podobně „Why It Is Better,” s. 346; „Still Better,” s. 123; *Debating Procreation*, s. 24.

⁵⁴ Viz *Nebýt či být*, s. 51–58; „Why It Is Better,” s. 346–347; „Every Conceivable Harm,” 128–130; „Still Better,” s. 122–123; *Debating Procreation*, s. 25–29.

Navíc i při platnosti premis (P1) až (P4) snad platí kontrární opak (T2), totiž

Anti-T2. Kvalita života aspoň některých lidí je spíše dobrá.

(P3') i (Anti-T2) však vrhají stín pochybnosti na to, že z (P1) až (P4) teze (T1) opravdu plyne. Benatar ovšem tvrdí, že plyne – bez ohledu na tvrzení, jako jsou (P3') či (Anti-T2).

4. OD ZÁKLADNÍ ASYMETRIE K (T1): ZMATENÝ PŘECHOD

Jak tedy podle Benatarova základní asymetrie zakládá (T1)? Tzn., jak má z premis (P1) až (P4) plynout, že pro všechny lidi by bylo lepší nezačít existovat, a tedy nikdy neexistovat? Přímočarou odpověď v Benatarovi nenajdeme. Přímočará jsou spíše jeho ujištění, že závěr opravdu plyne: „Protože není nic špatného na tom nikdy neexistovat, ale je něco špatného na tom existovat, zdá se, když všechno uvažíme, že je neexistence lepší.“⁵⁵ Tato „základní myšlenka je zcela jednoduchá“,⁵⁶ „podstata argumentace by měla být [...] jasná“,⁵⁷ základní asymetrie vskutku vede k danému závěru, opakuje Benatar.⁵⁸

Nedostatek jasně formulovaného argumentu pro přechod od základní asymetrie k (T1) Benatar zastírá i svým vlastním postupem. Ten je totiž trojím způsobem zmatečný. Zaprvé Benatar zmatečně vykládá samotný smysl závěru (T1). Zadruhé, jak jsem už také doložil, komplikovaně představuje smysl základní asymetrie, z níž má závěr (T1) plynout. Oba tyto zmatky u Benatarova plodí i zmatky mezi jeho komentátory. Ti se následně neshodnou na tom, jak chápat tezi (T1); jak chápat základní asymetrii; zda ji Benatarovi uznat; které z podpůrných asymetrií platí; a co by bylo lepším vysvětlením těch platných než asymetrie základní.

Navíc zatřetí Benatar své čtenáře chaoticky vede i od samotné asymetrie k závěru. Podívejme se do příslušné, druhé kapitoly jeho slavné knihy. Poté co vyložil základní asymetrii na způsob Tab. 3, odvádí naši pozornost k podpůrným asymetriím; ty ale pro pochopení správnosti základní asymetrie ani nebylo třeba zmiňovat. Pak Benatar slibuje, že

⁵⁵ *Nebýt či být*, s. 66; upravený překlad.

⁵⁶ Tamtéž, s. 13.

⁵⁷ Tamtéž, s. 33.

⁵⁸ Tamtéž, s. 51, 56, 58, 262–263, 266; *Debating Procreation*, s. 24, 34–37.

ukáže, jak ze základní asymetrie plyne (T1): „Nyní budu pokračovat tím, že ukážu, co vzhledem k asymetrii mezi újmou a prospěchem [...] plyne: tedy že příchod na svět je vždy újmou.“⁵⁹ Místo toho ale pokračuje kritikou pozic neslučitelných se základní asymetrií, nikoli argumentem, jak z ní má závěr (T1) vyplývat. Poté přichází s jejím vysvětlení na způsob Tab. 2 a následovně s analogií, která má pomoci pochopit smysl toho, co se v základní asymetrii říká. Až poté konečně načrtává, byť jen implicitně a s využitím téže analogie, argument ze základní asymetrie pro závěr (T1). Přitom čtenáře nijak neupozorňuje, že se jej právě v tuto chvíli snaží převést od něčeho tak nevinného, jako je řečená základní asymetrie, stanovená v premisách (P1) až (P4), k něčemu tak kontroverznímu, jako je závěr (T1).

Jak u Benataru tento přechod vlastně vypadá? Nejdříve se musíme seznámit s již zmiňovanou analogií, protože právě ta jej má dosáhnout. Vystupují v ní dva hypotetické typy lidí. Lidé prvního typu jsou Nemocní (N), lidé druhého typu Zdraví (Z). N jsou náchylní k nemocem, ale vždy se rychle uzdraví. Z schopnost rychlého uzdravení nemají, ale zato nikdy neonemocní. Nuže, bylo by jasně lepší být Z spíše než N. Člověku Z by totiž schopnost člověka N nijak nechyběla. Nu a v podobném smyslu by prý bylo lepší nikdy nebýt, spíš než někdy být, protože nikdy neexistujícímu člověku by nechyběly žádné prospěchy existujících.⁶⁰ Toto je tedy ona analogie, jež měla objasnit smysl základní asymetrie. Nyní se podívejme, jak se Benatar tuto analogii pokouší myšlenkově propojit se základní asymetrií, aby se dostal ke svému kýženému závěru (T1).

Někteří lidé by mohli akceptovat [základní] asymetrii [...], avšak popřít, že vede k závěru, že [...] příchod na svět je vždy újmou. Argumentují, že musíme přisoudit pozitivní či negativní (nebo neutrální) hodnoty každému z kvadrantů [v Tab. 1 ...] Kvadrant 1) musí být negativní, protože je špatný, a kvadranty 2) a 3) musí být pozitivní, protože jsou dobré. (Předpokládám, že kvadrant 3) musí být *stejně* dobrý, jako je kvadrant 1) špatný. Tj. jestliže 1) = -n, pak 3) = +n.) A jelikož kvadrant 4) není špatný (ani dobrý), neměl by být pozitivní ani negativní, ale spíše neutrální. [... Takže] sečteme kvadranty 1) a 2), abychom určili hodnotu scénáře A, a pak ji porovnáme se součtem kvadrantů 3) a 4), což je hodnota scénáře B. Dojdeme k tomu, že scénář A je lepší než scénář B, pokud má kvadrant 2) víc než dvakrát větší hodnotu než kvadrant 1). S tím je ale spjata celá řada problémů. Například [...] to není pouze poměr rozkoše [resp. prospěchu] vůči bolesti [resp. újmě], co

⁵⁹ *Nebýt či být*, s. 58.

⁶⁰ Tamtéž, s. 63–64. Podobně „Why It Is Better,“ s. 348.

určuje kvalitu života, ale také čirá kvantita bolesti. Jakmile je totiž překročen určitý práh bolesti, žádné množství rozkoše ji už nemůže vykompenzovat. Nejlépe ale ukážeme, že [tento přístup ...] je mylný, když aplikujeme argumentaci, jež se za ním skrývá, na analogii Zdravých (Z) a Nemocných (N) [...]
Podíváme-li se na [... Tab. 4], bylo by lepší být N než Z, kdyby hodnota kvadrantu 2) byla víc než dvakrát větší než hodnota kvadrantu 1). (To by byl nejspíš případ, kdy by množství utrpení, kterého je v kvadrantu 2) N ušetřen, bylo víc než dvakrát větší než množství, které protrpí.) To však nemůže být pravda, neboť je jistě *vždy* lepší být Z [...]⁶¹

N	Z
1) Přítomnost nemoci (–)	3) Nepřítomnost nemoci (+)
2) Přítomnost schopnosti rychlého uzdravení (+)	4) Nepřítomnost schopnosti rychlého uzdravení (0)

Tab. 4

Toto je v kostce celý Benatarův argument pro to, že ze základní asymetrie (P1 až P4) plyne, že pro všechny lidi by bylo lepší nezačít existovat (T1). Benatar se neobtěžuje dát tomuto jen zčásti naznačenému argumentu úplnější či průhlednější podobu (ačkoli připojuje odpověď na námitku, k níž se ještě vrátím). Argument však můžeme převyprávět takto.⁶²

- P5. Pokud (¬T1), pak by pro nějakého člověka nebylo lepší nezačít existovat.
- P6. Pokud (P1)–(P4) a pro nějakého člověka by nebylo lepší nezačít existovat, pak je to z důvodu, že kvalita jeho života je spíše dobrá.
- Z1. Pokud (P1)–(P4) a (¬T1), pak nezačít existovat by pro nějakého člověka lepší nebylo z toho důvodu, že kvalita jeho života je spíše dobrá. (P5, P6)
- P7. Pro každého člověka platí, že kvalita jeho života je spíše dobrá, pokud kvantita jeho prospěchu je víc než dvakrát větší než kvantita jeho újmy.
- Z2. Pokud (P1)–(P4) a (¬T1), pak nezačít existovat by pro nějakého člověka lepší nebylo z toho důvodu, že kvantita jeho prospěchu je víc než dvakrát větší než kvantita jeho újmy. (Z1, P7)

⁶¹ *Nebýt či být*, s. 68–70; upravený překlad. Srov. „Every Conceivable Harm,” s. 143–144.

⁶² Symbol ~ značí negaci. (¬T1) se tedy rovná tomuto tvrzení: není pravda, že pro všechny lidi by bylo lepší nezačít existovat.

- P8. Pokud nezačít existovat by pro nějakého člověka lepší nebylo z toho důvodu, že kvantita jeho prospěchu je víc než dvakrát větší než kvantita jeho újmy; pak být Zdravý spíše než Nemocný by pro nějakého člověka lepší nebylo z toho důvodu, že kvantita jeho utrpení zabráněného tím, že by byl Nemocný, by byla víc než dvakrát větší než kvantita utrpení, které by bylo následkem téhož.
- Z3. Pokud (P1)–(P4) a ($\sim$ T1), pak být Zdravý spíše než Nemocný by pro nějakého člověka lepší nebylo z toho důvodu, že kvantita jeho prospěchu z toho, že by byl Nemocný, by byla víc než dvakrát větší než kvantita jeho újmy z téhož. (Z2, P8)
- P9. Ale pro každého člověka by bylo lepší být spíše Zdravý než Nemocný.
- Z4. Z (P1)–(P4) plyne (T1). (Z3, P9)

Tolik výslovnější převyprávění Benatarem pouze naznačeného argumentu pro závěr (Z4). Je-li ovšem tento závěr pravdivý, pak je pravdivý i cílový závěr (T1). (P1) až (P4) je totiž, jak už jsem připustil výše, zjevná pravda.

Je ovšem pravda i (Z4), jak chce právě reformulovaný argument ukázat? Logicky vzato je argument v pořádku: jsou-li všechny jeho premisy pravdivé, pak je jeho závěr (Z4) nevyhnutelný. Jenže některé premisy jsou tu pochybné.

Které? Nikoli (P5). Ta je očividně pravdivá ze samotné definice svých pojmů. Problém nebude ani v (P6). Ta – zcela přijatelně – říká jen to, že pokud platí základní asymetrie a přesto něčí vznik není hoden jeho sebelítosti, pak tomu tak může být jen proto, že kvalita jeho života je spíše dobrá. A konečně nemá příliš smyslu pozastavovat se nad (P9). I ta je pravdivá, alespoň uvažujeme-li v ní jen utrpení. Jeden háček je však v premise (P7), a druhý v premise (P8).

Co se týče (P7), už v poslední citaci sám Benatar uznává, že dobrá či špatná kvalita života není jen otázkou toho, zda je kvantita prospěchu víc než dvakrát větší než kvantita újmy. Na jiném místě obšírněji vysvětluje, že faktorem kvality života je vedle (a) kvantity (tj. množství a intenzity) prospěchu a újmy a (b) překročení či nepřekročení neodčitelných prahů újmy také třeba (c) způsob rozložení prospěchu a újmy během času.⁶³ Snad proto, že se neobtěžuje svůj argument pro (Z4) zformulovat úplněji než jen citovaným náznakem, uniká mu, že je tento argument závislý na premise (P7), kterou sám odmítá.

Benatar by sice premisu (P7) mohl upravit tak, aby vedle faktoru (a) nějak zahrnovala i další dva činitele (b) a (c). Tato úprava by pak

⁶³ *Nebýt či být*, s. 86–90.

následně pozměnila další kroky, včetně premisy (P8). Avšak i pak těžko rozumět tomu, proč by ji Benatar měl zastávat. Jeho motivací je patrně předpoklad, že mezi scénáři A (začít existovat, resp. někdy existovat) a B (nezačít existovat, resp. nikdy neexistovat) na straně jedné a scénáři N (být Nemocný) a Z (být Zdravý) na straně druhé není žádný relevantní rozdíl, tj. rozdíl relevantní pro to, co by pro daného člověka bylo lepší.

Silná námitka ale praví, relevantní rozdíl je tento. Některé prospěchy či dobra ve scénáři A jsou prospěchy vnitřní (*intrinsic*): tj. nejsou prospěchy jen proto, že napomáhají k jiným prospěchům (a že samy nejsou újmami). Příkladem vnitřního prospěchu by byla radost, poznání, přátelství. Opakem vnitřních prospěchů jsou prospěchy nápomocné (*instrumental*): prospěchy jako peníze, řemeslné nářadí, či třeba bolest napomáhající k záchraně vlastního života, případně vlastnímu morálnímu zdokonalení. Jediný prospěch ve scénáři N je však schopnost rychle se uzdravit, a to je prospěch nápomocný.

Co na tuto námitku Benatar? Nepopírá, že některé prospěchy ve scénáři A jsou vnitřní a jediný prospěch ve scénáři N je nápomocný.⁶⁴ Potřebuje tedy prokázat, že tento rozdíl je nerelevantní. Jinak se premisa (P7) nebude zdát pravdivá. Podívejme se, jak se o to pokouší.

Jedním z důvodů, proč bychom si mohli myslet, že [... N a Z] není dobrá analogie [pro A a B], je to, že zatímco radost [...] je *vnitřním* dobrem, schopnost rychlého uzdravení je jen dobrem *nápomocným*. [...]

To je však nepřesvědčivé [...] Jediný způsob, jak napodobit nepřítomnost ochuzení v analogii srovnávají dva existující lidi, je uvažovat dobro nápomocné. [V pozn. pod čarou: „Jakákoliv poučná analogie pro scénáře A a B musí zahrnovat srovnání dvou existujících lidí. Analogie zahrnující existující osobu a osobu neexistující by totiž nebyla o nic jasnější než případ, který se tu snažíme objasnit.“] Protože [...] nepřítomnost ochuzení je zásadní, zdá se zcela správné, že analogie [N a Z ...] může rozdíly mezi vnitřními a nápomocnými dobry ignorovat.⁶⁵

Mám za to, že nepřesvědčivá je nikoli námitka proti (P8) z rozdílu mezi vnitřními a nápomocnými prospěchy či dobry, ale právě tato Benatarova odpověď na ni. Benatar uvažuje asi následovně. (i) Každá *poučná* analogie pro A a B – tj. každá analogie, která pomáhá porozumět srovná-

⁶⁴ V knize *Debating Procreation*, s. 31, Benatar sice říká, že hranice mezi vnitřními a jinými prospěchy je vágní. Jenže to ještě neznamená vágnost pro všechny případy. V článku „Every Conceivable Harm,“ s. 145, např. uznává, že rozkoš je (typicky) vnitřním prospěchem.

⁶⁵ *Nebýt či být*, s. 64–65; upravený překlad.

ní mezi A a B – porovnává existujícího s existujícím. Dále (ii) každá *dobrá* analogie pro A a B – tj. každá analogie, která není relevantně odlišná od A a B – je poučná. Proto (iii) každá analogie pro A a B, která není relevantně odlišná, srovnává existujícího s existujícím.

Zde se pozastavme. Benatarův předpoklad (ii) je velmi nejistý. Pro scénáře A a B totiž dost možná není žádná analogie, která by byla jak dobrá, tak poučná. Pro některé hypotézy mohou být jen takové analogie, které sice pomáhají pochopit jejich význam, ale skrývají nějaký relevantní rozdíl. A scénáře A a B jsou dost možná takové. Sám Benatar má příchod na svět za neobvyklý typ události, odlišný od jiných typů událostí uvažovaných v etice.⁶⁶ Už proto má dobrý důvod pochybovat, že existuje nějaká analogie pro scénáře A a B, která je dost přístupná, aby pomáhala jejich srovnání pochopit, a zároveň neobsahuje žádný relevantní rozdíl. Podobně v teologii najdeme rozmanité analogické návrhy pomáhající porozumět třeba smyslu učení o Trojici: mysl, slovo, smysl slova; jeden trojúhelník s třemi stranami apod. Málokdo však řekne, že mezi nějakou z těchto analogií a způsobem, jakým je jedno jsoucno trojosobní, není relevantní rozdíl. Rovněž v učebnicích fyziky najdeme analogie, které některým pomáhají pochopit kvantové zákony. A opět jen málokdo řekne, že mezi obojím žádný relevantní rozdíl neexistuje.

Benatar nicméně pokračuje: (iv) Každá dobrá analogie pro scénáře A a B stanovuje v analogii pro A jen prospěchy, jež nemít v analogii pro B neznamena ochuzení. Ale (v) každá analogie pro scénáře A a B, která v analogii pro A stanovuje jen prospěchy, jež nemít v analogii pro B neznamena ochuzení, a která přitom srovnává existujícího s existujícím, v analogii pro A stanoví jen nápomocné prospěchy. Proto (vi) každá dobrá analogie pro A a B v analogii pro A stanoví jen nápomocné prospěchy. Tedy přesně jak to činí analogie N a Z v části N.

I pokud ale navzdory pochybnosti předpokladu (ii) přijmeme (vi) jako odpověď na námitku, že N a Z není dobrá analogie pro A a B kvůli rozdílu mezi nápomocnými a vnitřními prospěchy, stále tato analogie může být špatná z nějakého jiného důvodu. Jinými slovy, stále není zjevné, že N a Z je dobrá analogie pro A a B. I pokud každá dobrá analogie pro A a B uvažuje v části pro A jen instrumentální prospěchy, ještě to neznamena, že to platí i opačně – tj. že každá taková analogie je dobrá.

⁶⁶ Tamtéž, s. 77; „Still Better,“ s. 126, 135. Srov. též Aaron SMUTS, „To Be or Never to Have Been,“ *Ethical Theory and Moral Practice* 17 (2014): 716–717.

Podobně každý Jihoafričan je Afričan, to ale ještě z každého Afričana nedělá Jihoafričana.

Uzavírám, že slabinou Benatarova asymetrického argumentu pro (T1) je ani ne tak základní asymetrie – tj. premisy (P1) až (P4) –, jako spíše implicitní premisa (P7), resp. (P8). Obě se jeví jako nepravdivé a přinejmenším sám Benatar ani jednu z nich neprokázal. Navíc samozřejmě nevím o nikom, komu by se to naopak povedlo.⁶⁷

5. ZÁVĚR: BENATAROVA INVENCE

Namísto opakování již řečeného chci na závěr podtrhnout dvě novátorské stránky Benatarovy snahy přejít od základní asymetrie k tezi (T1). Tyto dvě nové stránky by filosofům a teologům neměly uniknout.

Prvně se čtenář může divit, proč proti Benatarovi radši nepostupovat cestou argumentu pro nepravdivost teze (T1) – spíše než kritikou jeho argumentu pro (T1). Jinými slovy, proč neargumentovat pozitivně, že kvalita života je u mnoha lidí spíše dobrá, a že *tedy* nezačít existovat by pro ně nebylo lepší? Odpovědí je, že takový přístup by opomenul právě převratnost Benatarova asymetrického argumentu. Ta, jak už tu bylo vícekrát naznačeno, spočívá v tom, že nezačít existovat by prý bylo lepší, *i kdyby* kvalita života byla takřka skvostná. Stačilo by prý totiž, kdyby byl život narušen libovolnou újmou, jedno jak malou. S touto Benatarovou novotou se nelze vypořádat žádným líčením pozemských či posmrtných prospěchů, jak je to běžné. Místo toho je třeba ukázat, že jí chybí přesvědčivé zdůvodnění. Přesněji řečeno ukázat, že se nezdá vyplývat

⁶⁷ Pod čarou podotýkám, že Benatar má ještě vedlejší argument pro (T1), který se liší od jeho argumentu z kvality života pro (T2). (T1) totiž prý má i vysvětlovací sílu v rámci populační etiky. Zaprvé se v ní běžně přijímá, že tělesně či mentálně postižení lidé mohou pravdivě říci, že by pro ně bylo lepší nezačít existovat – a to i pokud je kvalita jejich života spíše dobrá (což ovšem Benatar v (T2) upírá nejen jim, ale všem lidem vůbec). Zadruhé se v populační etice přijímá asymetrie reprodukčních povinností. Podle ní skoro vždy máme povinnost vyhnout se početí lidského života, jehož kvalita by byla velmi špatná, ale nikdy nemáme povinnost počít lidský život, jehož kvalita by byla velmi dobrá. A co je nejlepším vysvětlením obojího? Podle Benataru právě (T1). Viz *Nebýt či být*, s. 224–232; „Still Better,“ s. 140; *Debating Procreation*, s. 18–19, 34–37. Já pro ani jedno ze zde vysvětlovaných východisek populační etiky neznám dobrý důvod. Navíc přesvědčivý argument, že nějaká hypotéza je nejlepším vysvětlením výchozích dat, musí posoudit všechny informace, jež na její pravděpodobnost mají vliv. To však Benatar nečiní.

z toho, co Benatar nazývá základní asymetrií – navzdory jeho opakovaným ujištěním o opaku.

Druhá stránka Benatarovy invence se ukazuje při dalším zvážení pravděpodobného smyslu jeho teze (T1). Tím, jak řečeno, je, že sebelítost z důvodu vlastního vzniku by u všech lidí byla přiměřená. Podle Benataru by se člověk měl a tedy *mohl* litovat z důvodu vlastního vzniku, *i kdyby* kvalitu svého života pokládal za dokonalou či aspoň za bezmála dokonalou. Benatar tak vlastně zavádí novou kategorii propozičního předmětu sebelítosti. Ve zbývajících částech tohoto článku vysvětlím, co tím mám na mysli.

Sebelítost je druh lítosti. Lítost je emoce, a má tedy předmět. Přesněji má aspoň dva předměty. Jednak při lítosti litujeme sebe, jednak se litujeme z nějakého důvodu. Tento důvod je tzv. propozičním předmětem lítosti, tj. předmětem stanovitelným pomocí propozice: např. se litujeme z toho důvodu, že jsme rozbili svůj drahocenný porcelán. Propoziční předmět je tedy nějaký stav věcí (*state of affairs*, *Sachverhalt*).⁶⁸

Přední filosof předmětů emocí, fenomenolog Dietrich von Hildebrand, ve 20. století rozlišil tři kategorie předmětů, které může mít záporná emoce. (Podobně rozlišil předměty kladné emoce.)⁶⁹ Zaprvé předměty subjektivně neuspokojivé. Ty jsou pro daného člověka nepřijemné či neuspokojivé: např. veřejná potupa. Zadruhé předměty neosobně nehodnotné. Ty jsou nehodnotné nezávisle na tom, zda jsou pro něj osobně příjemné či nepřijemné, uspokojivé či neuspokojivé, objektivně dobré či objektivně zlé: např. něčí zrada. Zatřetí předměty objektivně zlé. Ty pro něj jsou objektivně zlé nezávisle na tom, zda jsou pro něj příjemné či nepřijemné: např. jeho vlastní smilstvo.

U záporné emoce *lítosti* pak v návaznosti na von Hildebranda můžeme obecně rozlišit všechny tři kategorie propozičních předmětů. U *sebelítosti* však z těchto kategorií přichází v úvahu jen ta první a třetí. Někdo se může litovat proto, že nastalo něco *pro něj* nepřijemného či neuspokojivého, případně objektivně zlého. Nemůže se ale litovat prostě proto, že

⁶⁸ Propoziční předmět má každá lítost, na rozdíl třeba od smutku. Viz Ronald DE SOUSA, „Emotion,” § 3, in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 Edition), ed. Edward N. Zalta, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/emotion/> [cit. 16. 4. 2015].

⁶⁹ Dietrich VON HILDEBRAND, *Ethics*, New York: Franciscan Herald Press, 1953, s. 34–63, 191–243. Srov. výklad Martina CAJTHAMLA v článcích „Láska jako ‚odpověď na hodnotu‘: Filosofie lásky Dietricha von Hildebranda,” *Reflexe* 39 (2010): 19–25; a „Mravní ctnost podle von Hildebranda se zřetelem k Aristotelovi,” *Reflexe* 43 (2012): 62–65.

nastalo něco neosobně nehodnotného – ač se může litovat proto, že tento stav *pro něj* má nepříjemné, neuspokojivé či objektivně zlé následky.

Stejně tak i sebelítost z *důvodu vlastního vzniku* může mít ze třech uvedených von Hildebrandových kategorií jen propoziční předměty prvního a třetího typu: např. to, že vlastní vznik vedl k životu, jehož kvalita je spíše nepříjemná či neuspokojivá, případně objektivně zlá.

Právě oproti autorům, jako je von Hildebrand, však Benatar přichází s novou kategorií sebelítosti. Totiž se sebelítostí, jež má za svůj propoziční předmět ten pouhý fakt, že daná osoba započala existenci obnášející nějakou újmu, a že přitom platí základní asymetrie! Nezbyvá mi než ponechat na dalším zkoumání, jestli je taková sebelítost vůbec možná a jestli sebelítost nad vlastním vznikem ve skutečnosti nemusí mít předmět spadající spíš do nějaké tradiční von Hildebrandovy kategorie. Prozatím existenci sebelítosti nového typu Benatarovi uznám, byť se mu nepodařilo prokázat, že je přiměřená. Stejně tak si pro jinou příležitost ponechám argument, že sebelítost nad vlastním vznikem by byla (bez ohledu na její typ) u většiny lidí ve skutečnosti nepřiměřená.

Better Never to Have Been? The Confusions of the Asymmetry Argument

Keywords: Existence; Self-Regret; Regret; Asymmetry of Harms and Benefits; Anti-Natalism; David Benatar

Abstract: This paper examines in detail David Benatar's asymmetry argument for his thesis that it would have been better for all people not to have begun to exist. Confused attempts to construe the thesis itself are dismissed, including some by Benatar himself (1). A more fitting reading is proposed: in all people self-regret due to one's own coming into existence would be adequate (2). Benatar's basic asymmetry of harms and benefits is accepted as a mere truism (3). The lack of any articulate transition from the asymmetry to the thesis on Benatar's side is exposed. Although the transition is reconstructed from hints provided by him, it is found wanting (4). Finally, the novelty of the asymmetry argument is highlighted.

Mgr. Vlastimil Vohánka, Ph.D.
Katedra filosofie a patrologie
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
v.vohanka@gmail.com